

Borut Jug¹

Medicinski razgledi in slovenski medicinski prostor

Medicinski razgledi and Slovenian Medical Community

Lansko jesen, v precej napornem in malodušnem času za medicino, znanost in družbo nasploh, me je razveselil prijazni poziv urednika Medicinskih razgledov Uroša Tršana – pregovoril me je, da pripravim prispevek ob 60. obletnici revije, ki mi je bila v študentskih časih drugi dom. Razveselil me je, ker me je spomnil, kako sem pred dvema desetletjema v podobni vlogi pridobival bivše urednike, tedaj že profesorje medicine, naj nam ponudijo svoj pogled na uredniška leta – in prošnja je vsem, brez izjeme, ob mislih na Medicinske razglede priklicala nasmeh na obraz. Razveselil me je, ker sem lahko sprejel nostalgičen izziv, naj napišem prispevek o tem, kako vidim Medicinske razglede v slovenskem medicinskem prostoru nekoč in danes – naj torej dopolnim in posodobim prispevek, ki sem ga pred dvema desetletjema, ob 40. obletnici revije, pripravil na isto temo, pri tem pa novim generacijam ponudim vpogled v urednikovanje »pred časom računalnikov in interneta«. Razveselil me je, ker vedno s ponosom spremljam trenutne urednike, kako s svojo zagnanostjo vzdržujejo podobo razgledovske omikanosti in strokovne predanosti, ki se je v slovenskem medicinskem prostoru upravičeno vtkala v zgodovinski spomin.

V dveh desetletjih, odkar sem bil študent in urednik, se je v medicini marsikaj spremenilo. Okužba z virusom HIV, na primer, je med mojim študijem veljala za smrtonosno; srčno-žilne bolezni so bile vodilni vzrok smrti v Sloveniji; v prostorih Medicinske fakultete se je kadilo; nekatere otroške bolezni smo malodane izkoreninili; doba medmrežja se je šele dodobra začela, z izrazom »družbena omrežja« pa smo tedaj imeli v mislih Medicinske razglede, Zvezo študentov medicine Slovenije in Pajzl. Medicinska znanost je še pred zaključkom mojega študija uspela HIV spremeniti v kronično in obvladljivo okužbo. Srčno-žilne bolezni danes niso več vodilni vzrok smrti v Sloveniji, ki je med prvimi na svetu presegla ta epidemiološki mejnik – temu so botrovale nove metode zdravljenja ter usklajeni naporji preprečevanja srčno-žilnih bolezni, vključno s prepovedjo kajenja v javnih prostorih. Vnovičen razmah nekaterih otroških bolezni nam je pokazal, da boj proti boleznim še zdaleč ne napreduje premočrtno: potvorjena in večkrat ovržena raziskava, ki je v ugledni strokovni medicinski reviji zmotno in zlonamerno povezala cepivo proti ošpicam, mumpsu in rdečkam (OMR) z avtizmom, je podžgala postmoderno izpraševanje znanosti – mestoma upravičeno (ko je izpostavila možne stranpote in pristranosti znanstvene častilakomnosti in slabo preverjene strokovne publicistike), povečini pa ne, saj je skrhalo javno zdravje več generacij človeštva. Doba medmrežja je eksplodirala – z nebrzdanim pretokom informacij je po eni strani omogočila nesluteno plemenitenje človekovega znanja, po drugi pa ojačila vse njegove pristranosti v oglušujočo kakofonijo.

¹ Prof. dr. Borut Jug, dr. med., Klinični oddelek za žilne bolezni, Interna klinika, Univerzitetni klinični center Ljubljana, Zaloška cesta 7, 1000 Ljubljana; borut.jug@kclj.si

Medicinski razgledi so ostali. Strokovna biomedicinska revija v slovenskem jeziku je uspešno kljubovala malikovanju globalizacije, obsedenosti s točkovnim vrednotenjem znanstvenega ustvarjanja, poplavi plenilske znanstveno-strokovne publicistike in stranpotem sodobne informacijske družbe. Slovenski medicinski prostor je toliko zrel, kolikor premore svoje ustvarjalne plodove – in Medicinski razgledi zagotovo sodijo mednje – prilagajati preizkusom časa. Šest desetletij je v medicini zelo dolga doba; če gre verjeti ocenam, da se medicinsko znanje podvoji vsakih 73 dni, je vztrajnost in vzdržnost strokovne in znanstvene revije v jezikovno razmeroma ozkem medicinskem prostoru izjemen dosežek. Je pa tudi pokazatelj, kako je proces ustvarjanja revije, ki so ga preroško zastavili študenti medicine in dentalne medicine leta 1962, še danes preverjen, prilagodljiv in učinkovit.

Medicinski razgledi so glas ponudili najmlajšim medicinskim strokovnjakom: študenti medicine in dentalne medicine so želeli objavljati znanstvene in strokovne vsebine, ki so jih bodisi ustvarili sami (z znanstvenim raziskovanjem v okviru Prešernovih nalog) bodisi pogrešali (profesorje so spodbujali, naj s prispevki zapolnijo vrzel v znanju, ki ga obstoječi nabor učbenikov in revij ni ponujal). V razmeroma kratkem času so Medicinski razgledi nato prerasli v recenzirano strokovno revijo, ki objavlja raziskovalne in strokovne članke, klinične primere in zbornike. Medicinski razgledi so tako skrbno beležili razvoj slovenske medicine ter vedno znova potrjevali, da ima slovenski medicinski prostor kaj povedati. V globalnem svetu naslavljajo posebnosti domačega medicinskega prostora, ki ga uokvirjajo skupni zdravstveni sistem, specifično vrednotenje izobraževanja in raziskovanja ter lastno jezikovno in kulturno ozadje.

Seveda se pojavlja vprašanje, kako umestiti strokovno medicinsko revijo v sodobni čas. S tehničnega vidika je to seveda najlažje, saj digitalne rešitve lajšajo uredniški postopek. V času mojega urednikovanja smo – v nasprotju s prepričanji sedanjih urednikov – sicer že koristili urejevalnike besedil, spletne informacije in elektronsko sporazumevanje, pa tudi tehnične rešitve, ki so danes predmet zgodovinskega posmeha (polžje počasne modeme, diskete in zgoščenske, na katere smo v prostorih Razgledov tedaj še zakonito lahko vtiskali na spletu dostopne glasbene datoteke). Zasluge za tedanji tehnični napredek gredo po večini takratnemu tehnoguruju Čabotu (Igor Čabrian, dr. med., glavni urednik 1990–1995). Medicinski razgledi so tudi tedaj – zlasti po zaslugi Vesne (dr. Vesna Tlaker, dr. med., glavna urednica 1997–2000) – postali samostojno društvo, s tem pa legitimnejši sogovornik drugim deležnikom v slovenskem medicinskem prostoru, vključno z Medicinsko fakulteto v Ljubljani, ki je reviji in njenim urednikom ves čas izkazovala brezpogojno naklonjenost. Odgovorni uredniki – tako jaz kot Iza (Iza Ciglenečki, dr. med., odgovorna urednica 1995–1999) pred mano ali Katica (doc. dr. Katica Bajuk, dr. med., odgovorna urednica 2001–2003) za menoj – smo imeli precej manj izzivov, ki bi bili vezani na specifični čas. Skrbeli smo za vsebino in uredniški postopek. Uredniški postopek biomedicinskih revij je – za razliko od tehničnega napredka in organizacijskega prilagajanja – ostal po večini nespremenjen: avtorji pripravijo prispevek, recenzenti ga ovrednotijo, lektorji popravijo, urednik pa ves čas skrbi, da je končni izdelek vsebinsko neoporečen, jezikovno primeren in oblikovno ustrezen, ko ugleda luč sveta. Res pa je bil v mojih časih ta postopek še zelo papirnat – posluževali smo se zamudnega popraviljanja natisnjenih rokopisov, ki so po klasični pošti romali med uredniki, lektorji, recenzenti in avtorji.

Danes verjetno vse poteka bolj tekoče in hitro – a ne dovolj, da bi tekmovalo z instantno gratifikacijo, ki jo ponujajo družbena omrežja. A to ni niti smoter niti poslanstvo

Medicinskih razgledov. Uredniški postopek – najsibo papirnat, kot v mojih časih, ali digitaliziran, kot verjetno prevladuje danes – zagotavlja, da so informacije, ki jih posredujemo kritičnemu bralstvu, preverjene in zanesljive. Odmik od zastavljenih gabaritov uredniškega postopka je lahko nevaren, kot so nam dokazali številni primeri nerecenziranih objav med pandemijo koronavirusne bolezni. V kompleksnem svetu, kjer je specializiranih znanj, pa tudi nepreverjenih informacij in nezanesljivih mnenj enostavno preveč, da bi jim lahko posameznik sledil, se mora družba zanesti na zaupanje v stroko. Zaupanje od stroke zahteva trdo delo, integriteto, transparentnost in samokritičnost, ki jo je težko pridobiti in veliko lažje zapraviti, kot nam je dokazala objava sporne raziskave o cepivih OMR. Medicinski razgledi uživajo zaupanje, ki so ga gradili šest desetletij s trdnim delom, integriteto, transparentnostjo in samokritičnostjo; s tem so v medicinskem prostoru zasluženo zasedli mesto svetilnika, ki kritičnemu bralstvu omogoča, da kljub hitremu tempu biomedicinskega napredka lahko loči zrnje od plev.

Medicinski razgledi imajo v tem pogledu še eno nedvomno prednost. Poganjajo jih generacije študentov medicine in dentalne medicine, ki poznajo ustroj biomedicinskih znanosti in medicinske stroke, hkrati pa so v neobremenjenem stiku z akutnimi družbenimi izzivi veliko bolj od starejših generacij zdravnic in zdravnikov. Prav uredniki so največja dragocenost Medicinskih razgledov; uredniški postopek ostaja v svojem vsebinskem osrčju nespremenjen, v svoji izvedbi in obliki pa sledi trendom, ki jih narekuje razvoj tehnologije. Uredniki – študenti medicine in dentalne medicine – še vedno predstavljajo najbolj oprijemljiv stik med Medicinskimi razgledi in slovenskim medicinskim prostorom. Nesebično mu predajajo svoj zanos, čas, zamisli, poglede in ustvarjalnost. V zameno pridobijo izkušnje in širino, zmožnost kritičnega razmišljanja in znanstveno-strokovnega udejstvovanja ter neposredni stik z različnimi biomedicinskimi disciplinami in strokovnjaki. S tem potešijo svojo vedoželjnost in soustvarjajo slovensko medicino že od prvih korakov na svoji karierni poti. Pridobijo pa tudi življenjska prijateljstva in – verjemite mi – izjemne spomine, h katerim se z veseljem zatečejo tudi dve desetletji po tem, ko zapustijo uredništvo Medicinskih razgledov.